

FRIEDRICH ENGELS

Principiile comunismului¹⁹³

Intrebarea 1 : Ce este comunismul ?

Răspuns : Comunismul este învățătura despre condițiile eliberării proletariatului.

Intrebarea a 2-a : Ce este proletariatul ?

Răspuns : Proletariatul este acea clasă a societății care obține cele necesare traiului exclusiv din vânzarea muncii ei, și nu din profitul de pe urma vreunui capital ; este clasa a cărei soartă, viață și moarte, a cărei întreagă existență depinde de cererea de muncă, adică de alternarea conjuncturilor bune sau rele, de oscilațiile unei concurențe fără frîu. Proletariatul sau clasa proletarilor este, într-un cuvînt, clasa muncitoare din secolul al XIX-lea.

Intrebarea a 3-a : Așadar, n-au existat întotdeauna proletari ?

Răspuns : Nu. Clase sărace și muncitoare au existat întotdeauna ; de altfel, îndeobște clasele muncitoare au fost sărace. Dar săraci sau muncitori care să trăiască în condițiile arătate mai sus, adică proletari, nu au existat întotdeauna, după cum nici concurența nu a fost întotdeauna liberă și fără frîu.

Intrebarea a 4-a : Cum a luat naștere proletariatul ?

Răspuns : Proletariatul a luat naștere datorită revoluției industriale care a avut loc în Anglia în ultima jumătate a secolului trecut și care s-a repetat de atunci în toate țările civilizate ale lumii. Această revoluție industrială a fost provocată de inventarea mașinii cu aburi, a diferitelor mașini de filat, a războiului mecanic de țesut și a unei serii întregi de alte dispozitive mecanice. Aceste mașini, care erau foarte scumpe și deci nu puteau fi procurate decît de marii capitaliști, au schimbat întregul mod de producție de pînă atunci și

au înlăturat pe muncitorii de pînă atunci prin faptul că mașinile dădeau mărfuri mai ieftine și mai bune decît puteau produce muncitorii cu roțile lor de tors și războaiele lor de țesut rudimentare. Aceste mașini au dat astfel industria în întregime pe mîna marilor capitaliști și au depreciat cu totul puțina proprietate a muncitorilor (unelte, războaie de țesut etc.), așa că în scurtă vreme totul a încăput pe mîinile capitaliștilor, iar muncitorilor nu le-a mai rămas nimic. În felul acesta a fost introdus sistemul muncii de fabrică în confecționarea țesăturilor pentru îmbrăcăminte. Odată introdus mașinismul și sistemul muncii de fabrică, acest sistem a fost folosit foarte curînd și în toate celelalte ramuri industriale, în special în imprimăria de țesături, în tipografie, în olărie și în metalurgie. Diviziunea muncii între diferiții muncitori a crescut, astfel încît muncitorul care mai înainte executa în întregime o lucrare făcea acum numai o parte din această lucrare. Diviziunea muncii a făcut posibil ca produsele să poată fi executate mai repede, deci și mai ieftin. Ea a redus activitatea fiecărui muncitor la o singură operație mecanică foarte simplă, mereu repetată, care putea fi făcută nu numai tot atît de bine, dar chiar mult mai bine de către mașini. În felul acesta, toate aceste ramuri industriale s-au pomenit pe rînd sub dominația forței aburului, a mașinilor și a sistemului muncii de fabrică, întocmai cum s-a întîmplat cu filatura și țesătoria. Prin aceasta ele au ajuns însă pe de-a-ntregul în mîinile marilor capitaliști, iar muncitorilor li s-a răpit și aici ultima rămășiță de independență. Treptat nu numai manufacturile propriu-zise, dar și meseriile au ajuns tot mai mult sub dominația sistemului muncii de fabrică, datorită faptului că și în acest domeniu marii capitaliști au înlăturat tot mai mult pe micii meseriași prin înființarea de mari ateliere unde se economisesc multe cheltuieli și unde de asemenea munca poate fi foarte mult divizată. Astfel s-a ajuns ca, în țările civilizate, aproape în toate ramurile de producție să fie introdus sistemul muncii de fabrică, iar meseriile și manufacturile să fie înlăturate din aproape toate ramurile de producție de către marea industrie. În consecință, pătura de mijloc de pînă atunci, în special micii meșteri, s-a ruinat din ce în ce mai mult, situația de odinioară a lucrătorului s-a schimbat în mod radical și au luat naștere două clase noi, care înghit treptat toate celelalte clase, și anume :

I. Clasa marilor capitaliști, care în toate țările civilizate se află încă de pe acum, aproape în mod exclusiv, în posesia

tuturor mijloacelor de subzistență, precum și a materiilor prime și a uneltelor (mașini, fabrici) necesare producerii mijloacelor de subzistență. Aceasta este clasa burghezilor sau burghezia.

II. Clasa celor complet neavuți, care sînt siliți să vîndă burghezilor munca lor pentru a primi în schimb mijloacele de subzistență necesare întreținerii lor. Această clasă se numește clasa proletarilor sau proletariatul.

Întrebarea a 5-a : În ce condiții are loc această vînzare a muncii proletarilor către burghezie ?

Răspuns : Munca este o marfă ca oricare alta, de aceea prețul ei este determinat exact de aceleași legi ca și prețul oricărei alte mărfi. Sub dominația mării industrii sau a liberei concurențe, ceea ce — după cum vom vedea — este unul și același lucru, prețul unei mărfi este în medie întotdeauna egal cu cheltuielile de producție ale acestei mărfi. Prețul muncii este, așadar, de asemenea egal cu cheltuielile de producție ale muncii. Cheltuielile de producție ale muncii constau în atîtea mijloace de subzistență cîte sînt necesare ca muncitorul să rămînă apt de muncă și ca clasa muncitoare să nu piară. Muncitorul nu va primi deci pentru munca sa mai mult decît este necesar în acest scop ; prețul muncii sau salariul va fi, așadar, cît mai scăzut, adică minimul necesar pentru existență. Deoarece afacerile merg cînd mai prost, cînd mai bine, muncitorul va primi cînd mai mult, cînd mai puțin, întocmai cum fabricantul primește cînd mai mult, cînd mai puțin pentru marfa sa. Dar, după cum fabricantul, indiferent dacă afacerile merg bine sau prost, nu primește în medie nici mai mult, nici mai puțin pentru marfa sa decît cheltuielile sale de producție, nici muncitorul nu va primi în medie nici mai mult, nici mai puțin decît tocmai acest minim. Această lege economică a salariului se va aplica cu atît mai riguros, cu cît marea industrie va pune tot mai mult stăpînire pe toate ramurile de producție.

Întrebarea a 6-a : Ce clase muncitoare au existat înainte de revoluția industrială ?

Răspuns : În funcție de diferitele trepte de dezvoltare a societății, clasele muncitoare au trăit în condiții diferite și au avut poziții diferite față de clasele posedante și dominante. În antichitate oamenii muncii au fost *sclavii* stăpînitorilor, așa cum mai sînt și azi în multe țări înapoiate și chiar în sudul Statelor Unite. În evul mediu ei au fost *iobagii* nobilimii funciare, așa cum mai sînt și azi în Ungaria, în Polonia și în

Rusia. În afară de aceștia existau la orașe în evul mediu și pînă la revoluția industrială calfe care lucrau la meșteri mici burghezi, iar o dată cu dezvoltarea manufacturilor au apărut treptat muncitorii din manufactură, care munceau deja pentru capitaliști mai mari.

Întrebarea a 7-a: Prin ce se deosebește proletarul de sclav?

Răspuns: Sclavul este vîndut odată pentru totdeauna; proletarul trebuie să se vîndă singur în fiecare zi și în fiecare ceas. Prin faptul că sclavul este proprietatea unui stăpîn, el are, în virtutea intereselor acestui stăpîn, o existență asigurată, fie ea cît de mizeră; proletarul este, ca să zicem așa, proprietatea întregii clase a burghezilor; munca lui este numai atunci cumpărată cînd are cîeva nevoie de ea, de aceea el nu are o existență asigurată. Asigurată este numai existența întregii clase a proletarilor. Sclavul se află în afara concurenței, proletarul este supus concurenței, fiind expus tuturor oscilațiilor ei. Sclavul este socotit un obiect, și nu un membru al societății civile; proletarul este recunoscut drept persoană, drept membru al societății civile. Sclavul poate avea deci o existență mai bună decît proletarul, dar proletarul aparține unei societăți care se află pe o treaptă mai înaltă de dezvoltare și se află el însuși pe o treaptă mai înaltă decît sclavul. Sclavul se eliberează desființînd dintre toate relațiile de proprietate privată numai relația de sclavie, devenind el însuși prin acest fapt proletar; proletarul se poate elibera numai desființînd proprietatea privată în general.

Întrebarea a 8-a: Prin ce se deosebește proletarul de iobag?

Răspuns: Iobagul are în posesiunea și folosința lui o unealtă de producție, o bucată de pămînt, în schimbul cedării unei părți din produs sau în schimbul prestării de muncă. Proletarul muncește cu uneltele de producție ale altuia în folosul altuia, primind în schimb o parte din venit. Iobagul dă, proletarului i se dă. Iobagul are o existență asigurată, proletarul nu. Iobagul se află în afara concurenței, proletarul este supus concurenței. Iobagul se eliberează fie fugind la oraș și devenind acolo meseriaș, fie dînd moșierului bani în loc de muncă și produse și devenind arendaș liber, fie izgonindu-l pe seniorul său feudal și devenind el însuși proprietar; într-un cuvînt, el se eliberează intrînd într-un fel sau altul în rîndurile clasei posedante și în sfera concurenței.

Proletarul se eliberează desființind concurența, proprietatea privată și toate deosebirile de clasă.

Întrebarea a 9-a : Prin ce se deosebește proletarul de meseriaș ? *

Întrebarea a 10-a : Prin ce se deosebește proletarul de muncitorul din manufactură ?

Răspuns : Muncitorul din manufacturile din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XVIII-lea mai poseda încă, aproape pretutindeni, unelte de producție, războiul său de țesut, roțile de tors necesare familiei sale, un mic ogor, pe care-l cultiva în orele libere. Proletarul nu are nimic din toate acestea. Muncitorul din manufactură trăiește mai întotdeauna la țară și are relații mai mult sau mai puțin patriarhale cu moșierul sau cu patronul său ; proletarul trăiește în majoritatea cazurilor în orașe mari și relațiile dintre el și patronul său sînt relații pur bănești. Muncitorul din manufactură este smuls de către marea industrie din relațiile sale patriarhale, pierde ceea ce mai avea, și abia atunci devine proletar.

Întrebarea a 11-a : Care au fost urmările imediate ale revoluției industriale și ale scindării societății în burghezi și proletari ?

Răspuns : În primul rînd, prin faptul că munca mecanizată făcea să scadă prețurile produselor industriale, în toate țările lumii vechiul sistem al manufacturii sau al industriei bazate pe munca manuală a decăzut cu totul. În felul acesta, toate țările semibarbare, care pînă atunci se ținuseră mai mult sau mai puțin departe de dezvoltarea istorică și a căror industrie se baza pînă atunci pe manufactură, au fost smulse cu forța din izolarea lor. Ele au început să cumpere mărfurile mai ieftine ale englezilor și i-au lăsat pradă ruinii pe propriii lor muncitori din manufactură. Astfel au fost revoluționate din temelii țări care de mii de ani nu înregistraseră nici un progres, ca de pildă India ; însăși China se îndreaptă azi spre o revoluție. S-a ajuns pînă acolo încît după trecere de un an de la inventarea unei mașini în Anglia milioane de muncitori din China ajung muritori de foame. De aici urmează că marea industrie a legat între ele toate popoarele pămîntului, a contopit toate micile piețe locale într-o piață mondială, a pregătit peste tot terenul pentru civilizație și progres și a făcut ca tot ceea ce se întimplă în țările civilizate să se răsfrîngă asupra tuturor celorlalte țări. Deci, dacă muncitorii din Anglia sau

* Engels a lăsat în manuscris un loc liber pentru răspunsul la întrebarea a 9-a. — *Nota Red.*

din Franța se vor elibera acum, aceasta va provoca revoluții în toate celelalte țări, care, mai curînd sau mai tîrziu, vor duce de asemenea la eliberarea muncitorilor din acele țări.

În al doilea rînd, pretutindeni unde marea industrie a înlocuit manufactura, revoluția industrială a făcut să crească la maximum averea și puterea burgheziei, a făcut din ea clasa de frunte a țării. Urmarea a fost că, pretutindeni unde a avut loc acest proces, burghezia a pus mîna pe puterea politică și a înlăturat clasele conducătoare de pînă atunci — aristocrația și breslașii precum și monarhia absolută, care reprezenta aceste două clase. Burghezia a zdrobit puterea aristocrației, a nobilimii, desființînd dreptul de primogenitură sau inalienabilitatea proprietății funciare și toate privilegiile nobilimii. Ea a distrus puterea breslașilor, desființînd toate breslele și privilegiile meșteșugarilor. În locul acestor două clase ea a pus libera concurență, adică acea stare a societății în care fiecare are dreptul să se îndeletnicească cu orice ramură industrială îi convine, fără ca ceva să-l poată împiedica în afară de lipsa capitalului necesar. Introducerea liberei concurențe înseamnă, așadar, declarația fățișă că de acum încolo membrii societății sînt inegali numai în măsura în care capitalurile lor sînt inegale, că de acum încolo capitalul devine puterea hotărîtoare și, prin urmare, capitaliștii, burghezii devin clasa de frunte în societate. În prima perioadă de dezvoltare a mării industrii, libera concurență este absolut necesară deoarece numai în condițiile existenței ei marea industrie se poate dezvolta. — Zdrobind puterea socială a nobilimii și a breslașilor, burghezia a zdrobit și puterea lor politică. Și de îndată ce a devenit clasă de frunte în societate, ea s-a proclamat clasă de frunte și în politică. Ea a realizat aceasta prin introducerea sistemului reprezentativ bazat pe egalitatea burgheză în fața legii și pe recunoașterea legală a liberei concurențe, sistem care a fost introdus în țările din Europa sub forma monarhiei constituționale. În aceste monarhii constituționale dreptul de vot îl au numai cei care posedă un anumit capital, deci numai burghezii; acești alegători burghezi aleg deputații, iar deputații burghezi, făcînd uz de dreptul de a refuza votarea impozitelor, aleg un guvern burghez.

În al treilea rînd, în aceeași măsură în care a contribuit la dezvoltarea burgheziei, revoluția industrială a contribuit pretutindeni și la dezvoltarea proletariatului. Cu cît burghezii deveneau mai bogați, cu atît proletarii deveneau mai nume-

roși. Căci, deoarece numai capitalul poate să dea de lucru proletarilor, iar capitalul se mărește numai atunci cînd folosește munca, creșterea proletariatului ține pasul cu creșterea capitalului. În același timp revoluția industrială concentrînd atît pe burghezi cît și pe proletari în marile orașe, unde industria se poate dezvolta în condiții mai prielnice, dă, prin această aglomerare a unor mase mari într-un *singur* loc, proletarilor conștiința forței lor. Apoi, cu cît revoluția industrială ia mai mare amploare, cu cît sînt inventate mai multe mașini noi care înlătură munca manuală, cu atît marea industrie reduce, după cum am mai spus, salariul la minimum, ceea ce face ca situația proletariatului să devină din ce în ce mai insuportabilă. Astfel, pe de o parte, din cauza nemulțumirii crescînde a proletariatului, iar pe de altă parte din cauza puterii crescînde a acestuia, revoluția industrială pregătește revoluția socială, pe care o va înfăptui proletariatul.

Întrebarea 12-a : Care au fost urmările ulterioare ale revoluției industriale ?

Răspuns : Creînd mașina cu aburi și alte mașini, marea industrie a creat mijloacele care îi permiteau, în timp scurt și cu cheltuieli puține, să sporească la nesfîrșit producția industrială. Datorită acestei producții lesnicioase, libera concurență, care este o consecință necesară a marii industrii, a căpătat foarte curînd un caracter extrem de violent ; o mulțime de capitaliști s-au năpustit asupra industriei și în scurt timp s-a produs mai mult decît se putea consuma. Urmarea a fost că mărfurile fabricate n-au putut fi vîndute și că a survenit o așa-numită criză comercială. Fabricile au trebuit să-și înceteze lucrul, fabricanții au dat faliment și muncitorii au rămas fără pîine. Peste tot și-a făcut apariția cea mai neagră mizerie. După cîtva timp produsele excedentare au fost vîndute, fabricile au început din nou să lucreze, salariul a crescut și treptat afacerile au început să meargă mai bine ca oricînd. Dar n-a trecut mult timp și din nou s-au produs prea multe mărfuri și a survenit o nouă criză, care s-a desfășurat întocmai ca cea precedentă. În felul acesta, de la începutul acestui secol, situația industriei a oscilat în permanență între epoci de prosperitate și epoci de criză, și aproape în mod regulat, la fiecare 5—7 ani, a survenit o asemenea criză, însoțită de fiecare dată de cea mai neagră mizerie a muncitorilor, de o stare de spirit revoluționară, primjduind în cel mai înalt grad rînduielile existente.

Întrebarea a 13-a : Ce rezultă din aceste crize comerciale care se repetă cu regularitate ?

Răspuns : În primul rînd, că în prezent marea industrie a depășit libera concurență, deși în prima ei perioadă de dezvoltare ea însăși i-a dat naștere ; că concurența și mai ales conducerea de către particulari a producției industriale a devenit pentru ea o cătușă, pe care ea trebuie s-o sfărîme și o va sfărîma ; că marea industrie, atîta timp cit e practică după normele în vigoare astăzi, nu se poate menține fără ca din 7 în 7 ani să ducă la o dezorganizare generală, care de fiecare dată periclitează întreaga civilizație și aruncă în brațele mizeriei nu numai pe proletari, ci ruinează și un mare număr de burghezi ; că trebuie, așadar, să se renunțe la marea industrie, ceea ce este o absolută imposibilitate, sau să se recunoască că existența ei face necesară o organizare cu totul nouă a societății, în care producția industrială să nu mai fie condusă de diferiți fabricanți care se concurează între ei, ci de întreaga societate, pe baza unui plan bine stabilit și corespunzător nevoilor tuturor membrilor societății.

În al doilea rînd, că marea industrie și extinderea neconținută a producției, pe care o determină, permit instaurarea unei orînduiri sociale în care să se producă atît de multe bunuri necesare traiului, încît fiecare membru al societății să-și poată dezvolta și exercita în mod absolut liber toate forțele și aptitudinile sale. Așadar, tocmai acea însușire a marii industrii care în societatea actuală generează toată mizeria și toate crizele comerciale, tocmai ea va fi aceea care într-o altă organizare socială va lichida această mizerie și aceste oscilații care dau naștere la atîtea nenorociri.

S-a dovedit, prin urmare, în modul cel mai concludent :

1) că de aici înainte toate aceste neajunsuri trebuie atribuite numai orînduirii sociale care nu mai corespunde condițiilor existente ;

2) că instaurînd o nouă orînduire socială există mijloacele de a înlătura cu totul aceste neajunsuri.

Întrebarea a 14-a : De ce natură va trebui să fie această nouă orînduire socială ?

Răspuns : Înainte de toate, ea va trebui să ia din mîinile particularilor, care se concurează între ei, conducerea industriei și a tuturor ramurilor de producție în general, astfel încît toate aceste ramuri de producție să fie conduse de întreaga societate în interesul tuturor, după un plan comun și cu participarea tuturor membrilor societății. Ea va desființa

deci concurența și va pune în locul ei asocierea. Întrucît conducerea de către particulari a industriei a avut în mod inevitabil ca urmare proprietatea privată și întrucît concurența nu este nimic altceva decît modul în care proprietarii particulari conduc industria, proprietatea privată este indisolubil legată de conducerea individuală a industriei și de concurență. Proprietatea privată va trebui deci să fie de asemenea desființată și înlocuită prin folosirea în comun a tuturor uneltelor de producție și repartiția tuturor produselor după o înțelegere comună, sau așa-numita comunitate de bunuri. Desființarea proprietății private constituie cea mai succintă și mai caracteristică expresie pentru a desemna transformarea întregii orînduiri sociale, transformare care decurge în mod necesar din dezvoltarea industriei, fiind de aceea pe bună dreptate considerată de comuniști ca revendicarea principală.

Întrebarea a 15-a: Așadar, desființarea proprietății nu a fost posibilă mai înainte ?

Răspuns: Nu. Orice schimbare a orînduirii sociale, orice transformare a relațiilor de proprietate a fost consecința inevitabilă a apariției unor noi forțe de producție care au încetat să mai corespundă vechilor relații de proprietate. Însăși proprietatea privată a apărut în felul acesta. Fapt este că proprietatea privată n-a existat întotdeauna ; cînd, spre sfîrșitul evului mediu, a luat ființă un nou mod de producție, manufactura, care nu se potrivea cu proprietatea feudală și corporatistă din vremea aceea, această manufactură, întrucît depășise vechile relații de proprietate, a dat naștere unei noi forme de proprietate, proprietatea privată. Pentru manufactură însă, ca și pentru prima treaptă de dezvoltare a marii industrii, nu era posibilă altă formă de proprietate decît proprietatea privată și nici o altă orînduire socială decît cea bazată pe proprietatea privată. Atîta timp cît nu se poate produce atît de mult încît nu numai să fie îndeajuns pentru toți, dar să și rămînă un excedent de produse pentru sporirea capitalului social și pentru dezvoltarea în continuare a forțelor de producție, trebuie mereu să existe o clasă dominantă care dispune de forțele de producție ale societății și o clasă săracă, asuprită. Structura acestor clase depinde de treapta de dezvoltare a producției. Evul mediu dependent de agricultură ne-a dat pe băron și pe iobag, în orașele de la sfîrșitul evului mediu îi găsim pe meșterul breslaș, pe calfă și pe ziler, în secolul al XVII-lea apar proprietarul de manufacturi și muncitorul manufacturier, în secolul al XIX-lea, marele

fabricant și proletarul. Este limpede că pînă acum forțele de producție nu s-au dezvoltat într-atît încît să poată produce îndeajuns pentru toți și că proprietatea privată a devenit o cătușă pentru dezvoltarea acestor forțe de producție, o barieră în calea lor. Acum însă, cînd, datorită dezvoltării marii industrii, există, în *primul rînd*, capitaluri și forțe de producție în proporții necunoscute pînă acum și cînd există și mijloacele pentru a spori la nesfîrșit și în scurt timp aceste forțe de producție; cînd, în *al doilea rînd*, aceste forțe de producție sînt concentrate în minile unui număr redus de burghezi, în timp ce marea masă a poporului se proletarizează din ce în ce mai mult, iar situația ei devine cu atît mai nenorocită și mai insuportabilă cu cit cresc avuțiile burghezilor; cînd, în *al treilea rînd*, aceste forțe de producție uriașe, care pot fi sporite cu ușurință, depășesc în asemenea măsură proprietatea privată și pe burghezi încît pot perturba în oricare clipă în modul cel mai violent orînduirea socială, — desființarea proprietății private a devenit abia acum nu numai posibilă, dar și absolut necesară.

Întrebarea a 16-a: Este oare posibilă desființarea pe cale pașnică a proprietății private?

Răspuns: Ar fi de dorit ca acest lucru să fie posibil, și comuniștii ar fi, desigur, ultimii care să aibă ceva împotriva. Comuniștii știu prea bine că toate conspirațiile sînt nu numai nefolositoare, dar chiar dăunătoare. Ei știu prea bine că revoluțiile nu se fac în mod intenționat și arbitrar, ci că pretutindeni și oricînd ele au fost o consecință inevitabilă a unor împrejurări cu totul independente de voința și directivele unor partide și chiar ale unor clase întregi. Dar ei își dau seama și de faptul că aproape în toate țările civilizate dezvoltarea proletariatului este împiedicată prin violență și că în felul acesta înșiși adversarii comuniștilor acționează prin forța lucrurilor în direcția unei revoluții. Dacă toate acestea vor împinge, în cele din urmă, proletariatul asupra revoluției, noi, comuniștii, vom apăra atunci cu fapta la fel cum apărăm acum cu cuvîntul cauza proletariatului.

Întrebarea a 17-a: Va fi oare posibil să se desființeze dintr-o dată proprietatea privată?

Răspuns: Nu, după cum nu e posibilă multiplicarea *dintr-o dată* a forțelor de producție existente în proporția necesară pentru crearea gospodăriei comune. Așadar, revoluția proletariatului, care, după toate indiciile, va să vină, va transforma numai în mod treptat societatea actuală și va putea desființa

proprietatea privată abia atunci cînd va fi creată masa necesară de mijloace de producție.

Întrebarea a 18-a: Cum va decurge această revoluție ?

Răspuns: Ea va instaura înainte de toate o *orînduire democratică* și implicit în mod direct sau indirect dominația politică a proletariatului. În mod direct în Anglia, unde proletarii formează de pe acum majoritatea poporului ; în mod indirect în Franța și în Germania, unde majoritatea poporului constă nu numai din proletari, ci și din mici țărani și mici burghezi care sînt abia pe cale de a se proletariza și ale căror interese politice devin tot mai dependente de proletariat, încît vor fi nevoiți să se alătore foarte curînd revendicărilor proletariatului. Pentru aceasta va fi poate nevoie de încă o luptă, care nu poate însă sfîrși decît cu victoria proletariatului.

Democrația n-ar folosi la nimic proletariatului dacă nu ar fi imediat utilizată ca mijloc pentru îndeplinirea unor măsuri îndreptate nemijlocit împotriva proprietății private și menite să asigure existența proletariatului. Printre aceste măsuri, care rezultă în mod necesar din condițiile existente, cele importante sînt următoarele :

1. Îngrădirea proprietății private prin impozite progresive, taxe de succesiune mari, desființarea succesiunii pe linie colaterală (frați, nepoți etc.), împrumuturi forțate etc.

2. Exproprierea treptată a proprietarilor funciari, a fabricanților, a proprietarilor de căi ferate și a armatorilor, în parte prin concurența industriei de stat, în parte direct prin despăgubiri în asignații.

3. Confiscarea bunurilor tuturor emigranților și rebelilor care s-au împotrivit majorității poporului.

4. Organizarea muncii sau folosirea proletarilor în fabrici, ateliere și pe domeniile naționale, înlăturîndu-se prin aceasta concurența dintre muncitori și silindu-i pe fabricanți, atîta timp cît aceștia vor mai exista, să plătească același salariu majorat ca și statul.

5. Obligație egală de a munci pentru toți membrii societății pînă la desființarea completă a proprietății private. Formarea unor armate industriale, în special pentru agricultură.

6. Centralizarea sistemului de credit și a comerțului cu bani în mîinile statului printr-o bancă națională cu capital de stat și desființarea tuturor băncilor private și a bancherilor.

7. Sporirea numărului fabricilor naționale, a atelierelor, a căilor ferate și vapoarelor, deștelenirea tuturor pămînturilor și ameliorarea celor deștelenite în aceeași proporție în care

sporesc capitalurile care stau la dispoziția națiunii și crește numărul muncitorilor.

8. Educarea în instituții de stat și pe cheltuiala statului a tuturor copiilor din momentul în care se pot dispensa de primele îngrijiri materne. Îmbinarea educației cu munca în producție.

9. Construirea unor mari palate pe domeniile naționale care vor servi drept locuințe comune unor comunități de cetățeni care se vor ocupa cu industria și cu agricultura, îmbinând avantajele vieții de la oraș cu acelea ale vieții de la țară, fără a suferi de pe urma unilateralității și dezavantajelor proprii ambelor moduri de viață atunci când sint separate.

10. Dărîmarea tuturor locuințelor și cartierelor insalubre și prost construite.

11. Drept egal de moștenire pentru copiii nelegitimi, ca și pentru cei legitimi.

12. Concentrarea tuturor mijloacelor de comunicații în mîinile națiunii.

Desigur că toate aceste măsuri nu pot fi realizate dintr-o dată. Dar una va atrage întotdeauna după sine pe cealaltă. După primul atac radical împotriva proprietății private, proletariatul se va vedea nevoit să meargă mereu mai departe, să concentreze tot mai mult în mîinile statului capitalul, agricultura, industria, transportul și întregul schimb. Spre acest țel converg toate măsurile menționate; realizarea lor și în consecință și centralizarea devin posibile pe măsură ce, datorită muncii proletariatului, vor crește forțele de producție ale țării. Cînd, în sfîrșit, întregul capital, întreaga producție și întregul schimb vor fi concentrate în mîinile națiunii, proprietatea privală se va lichida de la sine, banii vor deveni de prisos, iar producția va crește în asemenea măsură și oamenii se vor schimba într-atît, încît vor putea dispărea și ultimele forme de relații ale vechii societăți.

Intrebarea a 19-a: Această revoluție va putea avea loc într-o singură țară?

Răspuns: Nu. Prin însuși faptul că a dat naștere pieței mondiale, marea industrie a creat o asemenea legătură între toate popoarele lumii, mai ales între cele civilizate, încît fiecare popor în parte depinde de ceea ce se întîmplă cu celălalt. În afară de aceasta, ea a nivelat în toate țările civilizate în asemenea măsură dezvoltarea socială, încît în toate aceste țări burghezia și proletariatul au devenit cele două

clase fundamentale ale societății, iar lupta dintre ele, lupta de căpetenie a zilei. De aceea revoluția comunistă va fi nu numai o revoluție națională, ci ea va avea loc concomitent în toate țările civilizate, adică cel puțin în Anglia, în America, în Franța și în Germania. Ea se va dezvolta în fiecare din aceste țări mai repede sau mai încet, după cum o țară sau alta are o industrie mai dezvoltată, o avuție mai mare, forțe de producție mai numeroase. Din acest motiv ea va fi înfăptuită cel mai încet și mai greu în Germania, cel mai repede și mai ușor în Anglia. Ea va avea repercusiuni considerabile și asupra celorlalte țări ale lumii, modificând cu totul și accelerând foarte mult felul în care s-au dezvoltat pînă acum. Ea este o revoluție universală și de aceea va avea și un teren universal.

Intrebarea a 20-a: Care vor fi urmările lichidării definitive a proprietății private?

Răspuns: Prin faptul că societatea ia din mîinile capitaliștilor particulari folosința tuturor forțelor de producție și a mijloacelor de comunicație precum și schimbul și repartitia produselor și le administrează după un plan întocmit în conformitate cu resursele existente și necesitățile întregii societăți, vor fi înlăturate în primul rînd toate consecințele funeste care decurg încă din felul în care e condusă azi marea industrie. Nu vor mai exista crize; producția mărită, care în rînduilele actuale ale societății dă naștere supraproducției și constituie o cauză atît de puternică a mizeriei, nici nu va fi suficientă în noile condiții și va trebui să fie și mai mult extinsă. În loc să aducă după sine mizeria, excedentul produs va asigura nu numai nevoile imediate ale societății, ci va satisface cerințele tuturor membrilor ei, va crea noi cerințe și în același timp și mijloacele pentru a le satisface. El va fi condiția și stimulentele unor noi progrese și va înfăptui aceste progrese fără ca prin aceasta ordinea socială să fie perturbată, cum s-a întîmplat pînă acum. Marea industrie, eliberată de cătușele proprietății private, va lua o extindere față de care dezvoltarea ei actuală va apărea tot atît de neînsemnată ca și manufactura față de marea industrie a zilelor noastre. Această dezvoltare a industriei va pune la dispoziția societății o masă suficientă de produse pentru a putea satisface necesitățile tuturor membrilor ei. La fel și agricultura, pe care jugul proprietății private și parcelarea o împiedică de asemenea să introducă perfecționările existente și realizările științei, va lua un cu totul alt avînt și va pune la dispoziția

societății o cantitate de produse absolut suficientă. În felul acesta societatea va produce suficiente produse pentru a putea organiza o repartitie care să satisfacă necesitățile tuturor membrilor ei. Împărțirea societății în diferite clase antagoniste va deveni astfel de prisos. Și nu numai că devine de prisos, dar ea este și incompatibilă cu noua orînduire socială. Existența claselor a rezultat din diviziunea muncii, iar diviziunea muncii în forma ei de pînă acum va dispărea cu totul, căci, pentru a ridica producția industrială și cea agricolă la nivelul arătat, nu ajung numai resursele mecanice și cele chimice; capacitățile oamenilor, care pun în mișcare aceste resurse, trebuie de asemenea dezvoltate în mod corespunzător. Întocmai cum țărani și muncitorii manufacturieri din secolul trecut și-au schimbat întregul lor fel de viață și au devenit cu totul alți oameni de îndată ce au fost antrenați în marea industrie, tot astfel conducerea de către societate a producției și noua dezvoltare a producției care rezultă de aici vor necesita și vor forma cu totul alți oameni. Conducerea de către societate a producției nu se poate realiza cu oameni ca cei de azi, care mai sînt cu toții subordonați unei singure ramuri de producție, sînt legați de ea, exploatați de ea, cu oameni care și-au dezvoltat o *singură* aptitudine a lor în detrimentul tuturor celorlalte și care cunosc numai o *singură* ramură sau numai o parte din ramura întregii producții. Chiar și industria actuală are din ce în ce mai puțin nevoie de asemenea oameni. Cu alit mai mult presupune industria dirijată în comun, pe baza unui plan, de către întreaga societate, existența unor oameni cu aptitudini omnilateral dezvoltate, oameni în stare să aibă o privire de ansamblu asupra întregului sistem al producției. Prin urmare, diviziunea muncii, subminată încă de pe acum de mașini și care pe unul îl face țaran, pe altul cizmar, pe al treilea muncitor industrial, iar pe al patrulea speculant la bursă, va dispărea cu totul. Educația va da posibilitate tinerilor să-și însușească rapid întregul sistem de producție, încît să fie în stare să treacă succesiv de la o ramură de producție la alta, după cum o vor cere necesitățile societății sau propriile lor înclinații. Ea va înlătura deci caracterul unilateral pe care actuala diviziune a muncii îl imprimă fiecărui individ. În felul acesta societatea organizată pe baze comuniste va da prilej membrilor ei să aplice omnilateral aptitudinile lor dezvoltate omnilateral. O dată cu aceasta vor dispărea, inevitabil, și diferitele clase. De unde rezultă că societatea organizată pe baze comuniste

este, pe de o parte, incompatibilă cu existența claselor, iar pe de altă parte că însăși constituirea acestei societăți oferă mijloacele pentru desființarea acestor deosebiri de clasă.

De aici reiese că opoziția dintre oraș și sat va dispărea și ea. De agricultură și industrie nu se vor mai ocupa două clase diferite, ci aceiași oameni, acest lucru fiind o condiție necesară a asocierii comuniste, chiar și numai din motive pur materiale. Fărămițarea populației agricole la țară alături de concentrarea celei industriale în marile orașe reprezintă o stare de lucruri care corespunde numai unui stadiu insuficient de dezvoltat al agriculturii și al industriei, fiind o piedică în calea dezvoltării ulterioare, care se face simțită încă de pe acum.

Asocierea generală a tuturor membrilor societății în vederea folosirii în comun, pe baza unui plan, a forțelor de producție, creșterea producției într-o asemenea măsură încât să satisfacă necesitățile tuturor membrilor societății, lichidarea unei situații în care necesitățile unora sînt satisfăcute în detrimentul celorlalți, desființarea completă a claselor și a antagonismelor dintre ele, dezvoltarea omnilaterală a capacităților tuturor membrilor societății, prin înlăturarea diviziunii muncii de pînă acum, prin educarea practică în producție, prin schimbarea activității, prin participarea tuturor la folosirea bunurilor produse de toți, prin contopirea orașului cu satul — toate acestea sînt principalele rezultate ale desființării proprietății private.

Intrebarea a 21-a : Ce înrîurire va avea orînduirea comunistă a societății asupra familiei ?

Răspuns : Ea va face din legătura dintre cele două sexe o legătură pur personală, care privește numai persoanele interesate, fără ca societatea să aibă vreun cuvînt de spus. Acest lucru va fi posibil datorită faptului că proprietatea privată va fi lichidată și copiii vor fi educați în comun, adică datorită desființării celor două fundamente ale căsătoriei moderne : dependența femeii de bărbat și a copiilor de părinți ca urmare a proprietății private. Acesta este și răspunsul la larma stîrnită de filistinii ultramoralisti împotriva comunizării femeii de către comuniști. Comunizarea femeii este un fenomen propriu societății burgheze și care în ziua de azi se manifestă din plin sub forma prostituției. Prostituția are însă la bază proprietatea privată și va dispărea o dată cu aceasta. Așadar, societatea comunistă, în loc să introducă comunizarea femeii, dimpotrivă, o desființează.

Întrebarea a 22-a : Care va fi atitudinea societății comuniste față de naționalitățile existente ?

— Rămîne ¹⁹⁴.

Întrebarea a 23-a : Care va fi atitudinea ei față de religiile existente ?

— Rămîne.

Întrebarea a 24-a : Prin ce se deosebesc comuniștii de socialiști ?

Răspuns : Așa-numiții socialiști se împart în trei categorii.

Prima categorie o constituie adepții societății feudale și patriarhale, care a fost desființată și este încă desființată zi de zi de marea industrie, de comerțul mondial și de societatea burgheză creată de aceste două din urmă. Din racilele societății actuale, această categorie trage concluzia că societatea feudală și patriarhală ar trebui restabilită, deoarece ea nu prezenta aceste racile. Toate propunerile ei converg, pe căi drepte sau ocolite, către acest țel. Comuniștii vor lupta întotdeauna în mod hotărît împotriva acestei categorii de socialiști *reacționari*, în ciuda pretenșiei ei simpatii și a lacrimilor fierbinți pe care le varsă văzînd mizeria proletarietului, căci :

1) ea urmărește ceva cu totul imposibil ;

2) ea caută să restabilească dominația aristocrației, a meșterilor breslași și a proprietarilor de manufacturi cu tot alaiul lor de regi absoluți sau feudali, de funcționari, soldați și popi, adică o societate care, ce-i drept, nu prezenta racilele societății actuale, în schimb însă avea cel puțin tot atît de multe alte neajunsuri și nici măcar nu oferea perspectiva eliberării de către o organizație comunistă a muncitorilor asupriți ;

3) de fiecare dată cînd proletariatul devine revoluționar și comunist, ea își dă pe față adevăratele ei intenții, aliîndu-se imediat cu burghezia împotriva proletarietului.

A doua categorie o constituie adepții actualei societăți, cărora neajunsurile generate inevitabil de ea le-au trezit temeri în ceea ce privește existența acestei societăți. Ei tind, așadar, să mențină societatea actuală, dar să înlătore neajunsurile legate de ea. În acest scop, unii propun simple măsuri filantropice, alții, planuri grandioase de reforme, care, sub pretextul reorganizării societății, urmăresc să mențină fundamentul societății actuale și, implicit, societatea actuală. Și împotriva acestor *socialiști burghezi* vor trebui comuniștii să

ducă lupta, căci ei fac jocul dușmanilor comuniștilor și apără tocmai societatea pe care comuniștii vor s-o răstoarne.

În sfârșit, cea de-a treia categorie o constituie socialiștii democrați. Urmind aceeași cale ca și comuniștii, ei doresc să realizeze o parte din măsurile indicate la întrebarea...*, dar nu ca măsuri de tranziție care duc spre comunism, ci ca măsuri care sînt suficiente pentru a lichida mizeria și a înlătura ră-cilele actualei societăți. Acești *socialiști democrați* sînt proletari care nu sînt încă îndeajuns de lămuriți asupra condițiilor de eliberare a clasei lor sau reprezentanți ai micilor burghezi, o clasă care, pînă în momentul cuceririi democrației și a îmfăptuirii măsurilor socialiste care rezultă de aici, are în multe privințe aceleași interese ca și proletarii. De aceea, în momentul acțiunii, comuniștii vor trebui să se înțeleagă cu acești socialiști democrați, vor trebui în genere, pentru moment, să ducă o politică pe cît posibil comună cu ei, în măsura în care acești socialiști nu intră în slujba burgheziei dominante și nu-i atacă pe comuniști. Este însă limpede că acest mod de a acționa în comun nu exclude discutarea divergențelor dintre ei și comuniști.

Întrebarea a 25-a : Care este atitudinea comuniștilor față de celelalte partide politice existente ?

Răspuns : Această atitudine diferă de la o țară la alta. — În Anglia, în Franța și în Belgia, unde domină burghezia, comuniștii mai au deocamdată interese comune cu diferitele partide democratice ; această comunitate de interese este cu atît mai mare cu cît democrații, prin măsurile socialiste pe care le preconizează acum pretutindeni, se apropie de țelurile comuniștilor, adică cu cît reprezintă mai limpede și mai hotărît interesele proletariatului și cu cît se sprijină mai mult pe proletariat. În Anglia, de pildă, partidul cartist, compus din muncitori, este cu mult mai apropiat de comuniști decît micii burghezi democrați sau așa-numiții radicali.

În *America*, unde a fost introdusă o constituție democratică, comuniștii vor trebui să fie de partea aceluși partid care va îndrepta această constituție împotriva burgheziei și o va folosi în interesul proletariatului, adică de partea partidului adepților reformei agrare naționale.

În *Elveția*, radicalii, deși constituie un partid încă foarte eterogen, sînt singurii cu care comuniștii pot încheia un acord,

* În manuscris necompletat ; este vorba de răspunsul la întrebarea a 18-a. — *Nota Red.*

iar printre acești radicali cei din cantonul Waadt și cei din Geneva sînt cei mai progresiști.

În sfîrșit, în Germania ne aflăm abia în ajunul luptei hotărîtoare dintre burghezie și monarhia absolută. Dar, întrucît comuniștii nu se pot gîndi la o luptă hotărîtoare între ei și burghezie înainte ca burghezia să fi ajuns la putere, este în interesul comuniștilor să ajute burgheziei să ajungă cît mai repede posibil la putere, pentru a o putea doborî apoi tot cît mai repede posibil. În lupta dintre burghezia liberală și guvern, comuniștii trebuie, așadar, să se situeze întotdeauna de partea celei dintii, ferindu-se însă să împărtășească iluziile burghezilor sau să dea crezare asigurărilor lor amăgitoare în ceea ce privește urmările salutare pentru proletariat pe care le-ar avea victoria burgheziei. Singurele avantaje pe care victoria burgheziei le va oferi comuniștilor sînt următoarele : 1) diferite concesii acordate comuniștilor, care le vor ușura apărarea, discutarea și răsîndirea principiilor lor și implicit unirea proletariatului ca clasă organizată, încheșată și gata de luptă ; și 2) certitudinea că, din ziua în care vor cădea guvernele absolutiste, se profilează la orizont lupta dintre burgezi și proletari. Începînd din acea zi, politica de partid a comuniștilor va fi identică cu cea din țările unde burghezia este de pe acum la putere.

Scris de F. Engels către sfîrșitul
lunii octombrie—noiembrie 1847

Publicat pentru prima oară
în 1914 ca broșură separată

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană